

Anlamanın tarihteki serüvenine bakmak

SAVAŞ KILIÇ

Algirdas Julien Greimas

La mode en 1830

**Langage et société: Ecrits de jeunesse
(1830'da Moda)**

PUF, 2000, 480 s.

Georges Benrekassa

**Le langage des Lumières:
Concepts et savoir de la langue
(Aydınlanmanın Dili)**

PUF, 1995, 360 s.

Anlambilimin tarihine ilişkin kitap ölçeğindeki tek çalışmaya Brigitte Nerlich "Etimolojiden Bağlamsallığa" altbaşlığından daha uygununu bulamazdı herhalde. (*Semantic Theories in Europe 1830-1930: From Etymology to Contextuality*, John Benjamin Pub., 1992) Her ne kadar Nerlich, 1830-1930 yılları arasındaki bir yüzyıllık dönemi inceliyorsa da, XVII. yüzyıldan günümüze uzanan bütün bir modern çağı nitelemek için de pekâlâ yararlanılabilecek bir ifade bu. Batı dilbilimine en başından bu yana kabaca iki geleneğin hâkim olduğunu söylemek mümkün: Mantıksal/dilbilgisel gelenek ve retorik/yorumbilgisel gelenek. İlki uzun zaman ve büyük ölçüde "düzanlam/temel anlam" diye adlandırılan olguya ayrıcalık tanımış, "temel anlamı" ortaya çıkarabilmek için enerjisini etimoloji ve morfoloji gibi alanlara yoğunlaştırmışken; ikincisi, "temel/düz anlam"ın hep yanı başında (ama yedeğinde değil) var olan bir "mecazi anlam"ın varlığına dikkati çekmiş, bunun işlevini ve işlevini açıklamaya yönelmiştir.

Mantıksal/dilbilgisel gelenek en az üç kez şu yanılgıya düşmüştür: Eski Yunan'da, Aydınlanma çağında ve XIX. yüzyılın karşılaştırmalı dilbilgisinde, sözcüğün anlamını, hele ki tartışılmalısa "doğru" anlamını ortaya çıkarmanın ancak köken (Yun. *etymon* = asıl, doğru, gerçek) ve kök-ek/çekim (morfoloji) yapısının incelenmesiyle mümkün olduğuna inanmış; yani özünde bütünün parçalarının toplamından daha fazlasını ifade ettiğini kavrayamayan bir atomizme ve Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'nde olduğu kadar (belki ondan da çok), geçtiğimiz yıllarda yayınlanan elyazısı notlarında sık sık vurguladığı üzere, dilsel gösterenin doğasının tarihsel/toplumsal olduğunu göremeyen bir yakın görmezliğe duçar olmuştur. (*Ecrits de linguistique générale*, Gallimard, 2002. [2008 yılında Savaş Kılıç'ın çevirisiyle İthaki Yayınları arasında çı-

kacak. Kitaptan bir bölümün Türkçesi için bkz. *Siyahi* sayı 4, s. 66-72. E-metin: <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/Saussureu%20Yeniden%20Okumak.pdf>) Bu yaklaşımın yanlışlığını Türkçeden iki basit örnek göstermek mümkün:

surat+sız ≠ yüz+süz

kalp+sız ≠ yürek+sız

Bu eşanlamlı görünen kelime çiftleri, kök ve yapı bakımından özdeş kabul edilseler bile, her birinde kök-ek birleşmeleri farklı anlamsal sonuçlar doğurur.

Öte yandan retorik (yorumbilgisel) gelenek anlamanın (aslında söylemin de) her zaman için bir dil-içi ve dil-dışı bağlam içinde gerçekleştiğinin farkındadır: Etimolojik ve morfolojik bakımdan "masum" sözcüklerin nasıl bağlamlarına göre alay veya yergi ifade edebileceğini gösterir. "Yalan," der örneğin Port-Royal'ın münzevileri *La logique ou l'art de penser*'de (Mantık ya da Düşünme Sanatı), "nesnel, yansız bir sözcüktür. Gelgelelim birine 'Yalan söylüyorsunuz' dediğinizde aşağılama ifade eder ve öfkelenirir." XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bu geleneğe ait bağlam kavramının anlamanın bir bileşeni olduğu, dilbilimciler arasında da yaygın kabul görmeye başlamıştır.

Ülkemizde yapılan filolojik araştırmaların sayısında artış ve yayınların niteliğinde gelişme görülüyorsa da, yöntemsel bakımdan pek çok sorun olduğu da doğru. Bu sorunları ortaya çıkarmak da aslında

sanıldığından daha kolay; iki basit soru sormak yeterli: Türkiye'deki Türk dili araştırmalarının amacı (araştırma programı) nedir ve bu amaca nasıl (yöntem) ulaşmayı planlamaktadır? Bu sorulara ne alan içinden ne de alan dışından kimsenin şöyle böyle bir cevap dahi veremeyecek olması, durumun vahametini anlamamıza yeter. Asgari yöntem bilincinin eksikliği, Türkiye Türkolojisinin kuruluş aşamasında (XX. yüzyılın başları) benimsediği XIX. yüzyıl modellerinin ötesine geçmesine hâlâ engel oluşturuyor: Dil çalışmaları, klasik filoloji ile karşılaştırmalı dilbilgisinin *metin-gramer-sözlük*, edebiyat araştırmaları ise Hypolyte Taine psikolojizminin iyice zayıflatılmış versiyonu olan *hayatı-(edebi) şahsiyeti-eserleri* teslislerinin sınırları dışına çıkma çabasını (birkaç bireysel girişim hariç) gösteremiyor. Dolayısıyla, büyük emeklerle hazırlanan iyi bir metin yayınında, sözcüklerin köken ve yapı bilgileri ötesinde, anlamsal ve sözdizimsel özellikleri, metnin üslubu üstüne incelemeler bulamıyoruz. Filolojimizin etimolojik/morfolojik kavram çerçevesinden bağlamsal çerçeveye geçmemesinin kaçınılmaz sonucu olarak da, Türk dilinin anlamsal ve sözdizimsel, Türk edebiyatının üslup düzeyinde tarihteki seyri konusunda bir fikir edinmek isteyen araştırmacı ya da meraklı okur için başvuracak hiçbir kaynak bulunmadığından, bu tür projelere girişmeye niyetli herkesin her şeye neredeyse sıfırdan başlamaları gerekiyor.

Türkiye filolojisinin etimolojiden bağlama sıçrayabilmesi için, ilk olarak teknik düzeyde basit bir optik kaydırmaya ihtiyaç var: Tek-metin odaklı incelemelerden dönemce sınırlandırılmış çoğul-metin incelemelerine yönelmek. Bir iki yayınlanmamış tez dışında (örneğin bkz. Özlem Civelek'in, Yıldız Teknik Üniversitesinde Prof. Mehmet Ölmez'in yönetiminde hazırladığı "Dindışı Eski Uyurca Metinlerin Karşılaştırmalı Sözvarlığı" başlıklı yüksek lisans tezi, 2005), yaklaşık yüzyıl-

lık geçmişinde filolojimizin bu türden çalışmalarını ortaya çıkarmamasının nedeni, temelde araştırmaya ayrılan kaynakların sınırlılığından ileri gelen üniversitelerimize özgü kolaylığı bir yana bırakırsak, Cumhuriyet'in yazı değişikliği reformunun (seçilen tarafa göre, "yazı devrimi" ya da "harf inkılabı"nın) paradoksal biçimde kendisine muhalif olan muhafazakâr filoloji çevrelerinin bütün ufkunu ve varoluş biçimini belirlemiş olmasıdır. Söylemek istediğimizi retorik bir soruyla açıklamaya çalışalım: Yazı değişikliği olmasaydı, üniversitelerin Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde tezler ne üzerine ve nasıl hazırlanacaktı? Kuşkusuz ki yazı çevriminden ibaret ol(a)mayacaklardı...

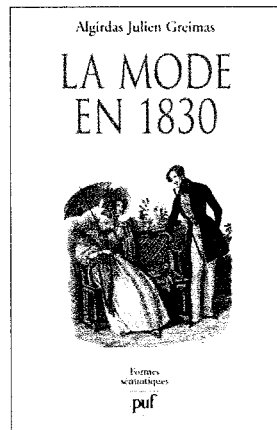
Etimolojiden bağlama geçmek diye adlandırdığımız sürecin ülkemizde gerçekleşmemesinin ikinci bir nedeni de, yönetsel bir modelin bulunmaması, bilinmemesi olsa gerek. Bu durumda, kendisi de geliştiremiyorsa, filolojimizin yöntemi başka yerde aramasından daha doğal bir şey olamaz herhalde. Fakat Türkiye Türkolojisinin özellikle "yeni Türk dili" ve "eski Türk edebiyatı" denilen kollarının dünyadan kopukluğu şimdiye kadar bu tür bir model arayışına engel olmuş görünmektedir. ("Yeni Türk edebiyatı" araştırmalarıysa, Mehmet Kaplan "aşama"sındayken, bütün sorunlarına karşın, dünyada yapılan benzerlerine, günümüzde bu alanda yapılan çalışmalar kadar uzak değildi.) Zira çok yakınlarında da böyle bir modelin iyi örneklerini görebilirdi: Berke Vardar'ın Fransızca kaleme aldığı iki çalışması; *Structure fondamentale du vocabulaire social et politique en France, de 1815 à 1830* (Fransa'da 1815'ten 1830'a Toplumsal ve Siyasal Sözvarlığının Temel Yapısı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1973) ve *Etude lexicologique d'un champ notionnel: Le champ notionnel de la liberté en France, de 1627 à 1642* (Fransa'da 1627'den 1642'ye Özgürlük Kavram Alanının Sözlükbilimsel İncelemesi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1969), okunsalar, Türkçenin tarihi üstüne yapılan araştırmalar için ufuk açıcı ve yol gösterici bir rol oynayacaklarına şüphe yok. Vardar bu iki yapıtında Fransa tarihinde önemli iki dönemi ve içerik bakımından önemli iki kavram alanını se-

çip, bu dönemlere ait metinleri tarayarak, sözcüklerini titizlikle inceleyerek (her bir sözcüğün ortaya çıkış, Fransızcaya giriş tarihlerini saptayarak, sözcüklerin anlamlarında görülen değişimleri tek tek belirleyip birbirleriyle ilişkilerini mercek altına alarak), dilin toplumsal ve tarihsel bağlamla ilişkisini -dilci olarak yorumlarında kendisini bir nebze sınırlamakla birlikte- gözler önüne seriyor. Berke Vardar, modelini Fransız sözlükbilimci Georges Matoré ve onun dostu, kendisinin hocası olan Algirdas Julien Greimas'ın çalışmalarında bulmuştur.

A.J. Greimas ve "Modanın Sözvarlığı"

Greimas, 1956-60 arasında iki yıl Ankara Üniversitesinde, iki yıl İstanbul Üniversitesinde ders vermeye başlamadan önce, 1948'de Sorbonne'da "La mode en 1830" (1830'da Moda) başlıklı iki tezden oluşan bir çalışma hazırlayacaktı. Tezlerden ilkinin tam başlığı, kapsamını gayet güzel açıklıyor: "1830'da Moda: Dönemin Moda Gazetelerinden Hareketle Giyim Sözvarlığını Betimleme Denemesi". Araştırmanın amacı ve yöntemi bellidir: Yüzlerce gazete tarayarak, öncelikle "belirli bir dönemdeki belli bir sözvarlığı üstüne, aynı sözvarlığının önceki ve sonraki durumlarını da göz önünde tutarak, yeterli bir belgeleme oluşturmak" ve ardından "benzer dil durumlarını anlamaya yardım edecek biçimde bu sözvarlığının en özgül çizgilerini ortaya çıkarmak"tır. (s. 8) Bu ağır görevi tamamladıktan sonra yazar, filolojik araştırmanın sınırlarını genişletmek için, edebiyat ve tarih konularındaki birikimine yaslanarak ikinci bir tez hazır-

lar: "1830'da Toplumsal Yaşamın Dönemin Moda Gazetelerinin Sözvarlığındaki Kimi Yansımaları". Tezini gerekçelendirirken, bizdeki filoloji çalışmaları için yeni bir araştırma programına işaret edebilecek bir şey söyler: "*Leksikolojik ve sosyolojik alanların yakınlaşmasının yarar getireceğine inandık.*" (s. 260; vurgu S.K.) Gerçekten de Greimas, moda olgusunun ve dönemin modaya ilişkin sözvarlığının toplumsal gelişmelerle bağını başarılı biçimde gösterir. Bir okur olarak Balzac'ın romanlarından, Baudelaire'in şiirleri ("eski zaman esvapları") ve yazılarından (örneğin bkz. Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı* içinde "Güzellik, Moda ve Mutluluk", s. 89-93) önemini sezeceğimiz giyim modası, Restorasyon döneminde Eski Rejim yanlıları ile değişimden yana olanların arasındaki siyasal ve toplumsal mücadelenin kaçınılmaz olarak yansıdığı bir alandır. Eski Rejimle birlikte aristokrasi giyimde model olma ayrıcalığını pek çok başka şeyle birlikte yitirdiği için, boşluğu yeni sınıftan (burjuvazi) şıklık (élégance) ve özenlilik (dandysme) kavramları çevresinde şekillenen zevki, şair ve sanatçının benimsemekte gecikmeyeceği önderlik rolü dolduracaktır. Bu tarihsel çerçeve içinde dönemin modasına ve buna ilişkin sözvarlığına iki toplumsal olgunun damgasını vuracağını söylüyor yazar: "Romantik ruh" ve "İngiliz etkisi." Tıpkı resimde olduğu gibi, edebiyat ve giyim zevkinde de dönem, klasisizmin menettiği "renkler"e açılmakta bulur çözümünü: Zaman düzleminde giyim ve sözvarlığı ortaçağ zevkinin istilasına uğrarken, mekân düzleminde "yabancı" renkler, "uzak yer-

Le langage
des Lumières

Concepts et savoir de la langue

GEORGES BENREKASSA

puf édition

Asgari yöntem bilincinin eksikliği, Türkiye Türkolojisinin kuruluş aşamasında (XX. yüzyılın başları) benimsediği XIX. yüzyıl modellerinin ötesine geçmesine hâlâ engel oluşturuyor.

ler”in kokuları ve tatları doldurur kültürel atmosferi. Dönemin Fransa’sında yabancı olarak en büyük cazibeyi İngilizlerin sunduğunu saptayan Greimas, *İngiliz geceleri, İngiliz hayranları* toplantılarıyla birlikte, *balayı* gibi İngiliz âdetlerinin, *fashion, fashionable, dandy, spleen* gibi İngilizce sözcüklerin Fransız kültürüne nasıl nüfuz ettiğini gösterir.

Yazar “romantik ruh”un dış niteliklerini analiz ederken, bize etimolojik/morfolojik yaklaşımın kör noktalarını göstermeye yardımcı olacak iki güzel örnek de verir: İlk olarak, uzun geçmişlere sahip ve içerikçe son derece değişken, hareketli sözcükler olan *caractère* (kişilik, “ira”; nitelik, öznelik) ve *distinction*’un (ayırt etme, ayırım; seçkinlik) tarihin 1830 yılında Fransa’da “insanda en gözle görülür olan şeyler”e hasredildiğini gözlemler. İkinci olarak *romantique* sıfatının dikkat çekici biçimde “kravatlar, kasketler, belli bir saç kesimi”ne uygulanarak kılık kıyafet terimlerini nitelemek için kullanıldığını saptayıp “ihmal edilmiş, gevşek, belirsiz”i anlattığını söyleyerek, sözcüğün “yaşamı şiirleştir”diği düşünülen *vague* (müphem) nitelemesiyle neredeyse eşanlamlı duruma geldiğine işaret eder. (s. 274) Bu iki örnekte görülen anlam olayları, ister istemez etimolojik/morfolojik bakış açısının erişimi dışında kalır: Kökü ve ekleri belli sözcüklerin bu tür değerler ifade etmesi, sayet anomali değilse, geçicidir; sözcükler adeta kökler ve eklerin tarihin şafağında tayin etmiş olduğu anlamları dile getirmeye memurdur. Oysa retorik yaklaşım, nesnesini dil-içi ve dil-dışı bağlamıyla diyalektiği içinde kavrayarak, yalnızca tarihin belli bir anındaki “doğru anlam”ını belirlemede daha ileri gitmekle kalmaz, aynı zamanda bize sözcükleri –Greimas’ın da diyeceği üzere– “tarihin tanıkları” olarak yorumlama olanağı sunar. (s. 296)

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız Greimas’ın kitabının birinci bölümü titiz araştırmacılığıyla uzmanlara hitap etse de, ikinci bölümünün (s. 256-318) yapıta eklenen değerli önsözlerle birlikte dilimize çevrilmesi, Türkçe incelemeleri için yeni yöntem arayışında olanlar açısından olduğu kadar, kültür tarihiyle ilgilenen genel okur açısından da yararlı olabilir.

Metni yayına hazırlayan Thomas Broden’in önsözünde belirttiği gibi, *La mode en 1830*’ın yöntemiyle olmasa da izleğiyle Roland Barthes’ın *Système de la mode*’unun (Modanın Sistemi/Dizgesi) esin kaynaklarından birisi olması (s. XXX) yapının değerini bir kez daha artırıyor.

Benrekassa ve Aydınlanmanın Dili

Öte yandan, bu tür filologca yapılmış sözcük varlığı araştırmalarının yanına, daha yakın zamanlarda gerçekleştirilmiş, bir o kadar ilgiye değer filozofça incelemeleri koymak gerekir. Böylesi bir örnek olarak, Paris VII Üniversitesinde düşünce tarihi öğreten Georges Benrekassa’nın Aydınlanma çağına dair üzerine yaptığı önemli çalışma üstünde durabiliriz.

Tam başlığı “Aydınlanma’nın Dili: Lisanın Kavramları ve Bilgisi” diye çevrilebilecek kitabını yazar, kullandığı kavramları ve yöntemi açıklayan doyurucu bir teorik girişten sonra iki ana bölüme ayırmış: “Adlandırmalar” ve “Söylemin Nesnelere”. İlk kısımda (s. 22-164) yer alan dört altbölümde sırasıyla, kriz teriminin XVIII. yüzyılda tıp söyleminden siyasal alana aktarılışı, *töre*’nin 1680-1820 yılları arasında siyasal bir kavrama dönüşmesi, Ansiklopedi’de *yurttaş* terimi ve kavramının tanımlanışı, son olarak da “klasik çağdan burjuva çağı”na *ilimli ve ilimlilik* kavramlarının erdemden zaafa doğru geçirdiği evrim merceğe altına alınıyor; ikinci kısımdaysa (s. 165-325) ilk üç altbölüm Ansiklopedi’nin *haz, iğne* ve *ansiklopedi* maddelerini incelerken, son iki altbölüm Montesquieu’nün klasik yapıtı *Kanunların Rubu*’nda kavramların ortaya çıkışında *mekanik metaforu*’nun ve yazın türü olarak *traité*’nin (risale?) oynadığı role ayrılmış.

Örnek olarak, kitabın ilk altbölümü üstünde duralım: Yazar, kriz sözcüğünün tıp terimi olarak anlamını Fransızcanın ilk tekdillil sözlüğü olan *Furetière*’den (1690) Diderot ve d’Alembert’in Ansiklopedisine (1751) dek yayınlanmış sözlükleri inceleyerek saptadıktan sonra, “bireysel tarih” (tıp ve psikoloji) alanından “halkların tarihi”ne (politika) aktarılışını inceliyor. (s. 29) 1694’te “Akademi’nin Sözlüğü” terimi şöyle tanımlamaktadır:

Doğanın hastalık durumunda gösterdiği çaba; normalde terlemeyle ya da başka belirtilerle kendini gösterir ve hastalığın ortaya çıkışını tanılamaya olanak verir. (s. 26)

Yazar daha sonra terimin Rousseau’da içerimini değiştirmeye başladığını, bu filozofta çoğu zaman cinsel ilişkiyle bağlantılı olarak kullanıldığını gözlemler. Nitekim Rousseau *Yeni Héloïse*’de (1761) terimi ergenlik çağına yol açtığı ruh durumuna uygular:

Kendi adıma, bu önemli kriz ve onun yakını ve uzak nedenleri üstüne ne kadar çok düşünürsem, çölde kitapsız, eğitimsiz ve kadınlardan uzak yetişmiş bir müzavinin kaç yaşına gelirse gelsin bakir öleceğine o kadar ikna oluyorum. (s. 33)

Benrekassa *Siyasal İktisat Üstüne Söylev*’den (1755) itibaren *kriz*’in filozofta yeni bir boyut kazandığını söyler: Terim “birbirine bağlı kalan iki zaman düzeni arasındaki kaçınılmaz kopuş”u anlatır, fakat bu kopuş bir zorunluluktan çok, uyulmaması zor bir iç çağrıdır. (s. 34) İşte bu psikolojik açılım, Rousseau’nun *Emile*’in (1762) o ünlü cümlesinde *kriz*’i toplumsal ve siyasal alana taşımaya olanak verir: “Kriz durumuna ve altüst-oluşlar/devrimler çağına yaklaşıyoruz.” (Bu aşamada *révolution* [devrim] sözcüğü de henüz günümüzdeki siyasal anlamını kazanmamıştır; gök cisimlerinin dönüşü ve buradan aktarmayla sosyal altüst-oluştan daha fazlasını ifade etmez. Ayrıntılı bilgi için, yazarın –yayın tarihi dolayısıyla– yararlanma şansına sahip olamadığı çok kapsamlı bir araştırmaya bakılabilir: Alain Rey’nin Fransız Devriminin 200. yıldönümü nedeniyle yayınladığı *Révolution: Histoire d’un mot*, 1989, Gallimard.) *Toplumsal Sözleşme*’de (1762) terimin Rousseau için politik içeriği belirginleşir; kriz bir yeniden doğma, gençleşme, toplumsal gözden geçirme fırsatıdır:

Nasıl bazı hastalıklar insanların kafasını altüst eder ve geçmişin anısını oradan silip atarsa, Devletlerin ömürlerinde de altüst-oluşların/devrimlerin kimi krizlerin bireylere yaptığını halklara yaptığı, geçmişe dair korkunun unutkanın yerini tuttuğu, iç savaşların yakıp yıktığı Devletin deyim yerindeyse kendi küllerinden yeni-

den doğduğu ve ölümün kollarından kurularak gençliğin zindeliğini yeniden yakaladığı şiddet dönemleri vardır. (s. 38)

Yazara göre, siyasal-tarihsel alanın tıbbi alanla açıkça karşılaştırıldığı bu pasaj, kavramın kaynağını açıkça göstermekle kalmıyor, aynı zamanda düşünce tarihi çalışmalarında, sözcüksel tarihçilikte yaygın olan *kavram alanı* yönteminin sınırlamalarını gözler önüne seriyor. “Kültür tarihi için önemli olan sorun,” diyor Benrekassa, kavram alanlarından ziyade, “çoğul süreçler,” sözcüklerin birlikte oluşturdukları anlamsal ağlar ve “bağlantılar”dır. (s. 39) Yazar, kitabına yazdığı sonuç bölümünde de özgül incelemelerinden düşünce tarihçiliğine ilişkin genel yöntemsel dersler çıkarmaya devam ederek, müstakbel araştırmacılar için dikkat edilmesi gereken yol işaretlerine yer veriyor.

Sonuç olarak, diyebiliriz ki, düşünce tarihinin önemli bir aşamasına geleneksel felsefe ya da düşünce tarihçiliğinden farklı bir yöntemle yaklaşmasıyla “Aydınlan-

manın Dili” okurun ilgisini çift yönlü olarak hak eden değerli bir çalışma. Türkçeye çevrilmesi de, tıpkı Greimas örneğinde olduğu gibi, kuşkusuz yararlı olacaktır.

Sözcüklerin tarihinin düşünce ve kültür tarihinin önemli bir bileşeni olduğunu ve dahası, ilkinin ikincisine dikkate değer katkılarda bulunabileceğini yaptıkları ayrıntılı araştırmalarla gösteren bu iki yapıt üstünde dururken amaçlarımızdan biri, Türkiye’deki filoloji çalışmalarına yeni bir ufuk işaret etmek ve yöntem konusunda modelleri ana çizgileriyle de olsa tanıtmaktır. (Okurun hoşgörüsüne sığınarak, aynı amaçla daha önce yapmış olduğum bir çeviriye de burada gönderme yapmak istiyorum: Raymond Williams, *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*, İletişim Yayınları, 2005) Bir gün Türkçenin kültürel tarihini yazmaya girişirsek (ki içinde yaşadığımız toplumu düşünsel geçmişiyile tanımak istiyorsak girişmemiz gerekir), tarihsel sözlüğümüzü tamamlarken bir yandan böylesi özgül incelemeleri ortaya koy-

mamız da zorunlu. Şu ya da bu araştırmacının ister istemez yetersiz kalacak bireysel girişimlerinin ötesine geçebilmek için, yüz yılını doldurmak üzere olan kurumsal filolojimizin sıkı bir epistemolojik eleştiriye tabi tutularak, iyi tanımlanmış bir *araştırma programı* ve sağlam bir *yönteme* sahip *ekol* ya da *ekollerin* gelişmesi gerek; yoksa amaçsız, programsız araştırmaların kütüphanelerin tozlu raflarında, belki ne aradığını bile bilmeyen bir okurdan başkasının ilgisine mazhar olamadan yıllarca beklemesi kaçınılmaz. Yüzyıl, bir bilim sahası için yeni yetmelikten olgunluğa geçmek için yeterli olmalı. Araştırmacılarımız kendilerinden önce yapılan tezlerin benzerlerini yeniden yapmak yerine, gözlerini dünyada olup bitene çevirip iyi örneklerden ders çıkarmayı başarırlarsa, kıt kaynakları dolayısıyla tek bir doktora tezini dahi çöpe atma lüksü olmayan Türkiye’de araştırmalar belli kolektif programlar çerçevesinde anlamlı, yani yararlı olacak biçimde gerçekleştirilebilir. ♦ savasklc@yahoo.com